

NUTQNI TARJIMA QILISHDA LINGVISTIK NOMUTANOSIBLIK VA UNING KOMMUNIKATIV TA'SIRI

Ochilov Laziz Siddiqovich, Ilmiy rahbar

Qurbonaliyev Otabek Adhamovich

412-23 -guruh talabasi sevaraismatova295@gmail.com

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot
texnologiyalari universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15544761>

ARTICLE INFO

Received: 15th May 2025

Accepted: 19th May 2025

Published: 29th May 2025

KEYWORDS

*nutq tarjimasi, lingvistik
nomutanosiblik, kommunikativ ta'sir,
madaniyatlararo farqlar, tilshunoslik,
ma'no, tarjimon*

ABSTRACT

Nutqni tarjima qilishda lingvistik nomutanosiblik tushunchasi tarjimonning madaniy, tilshunoslik va kommunikativ farqlarni hisobga olmagan holda amalga oshirilgan tarjimalarida yuzaga keladi. Bu holat nutqning asl ma'nosi, ruhini yoki maqsadini to'liq etkazishga to'sqinlik qiladi. Lingvistik nomutanosiblik kommunikativ ta'sirni o'zgartirib, tomoshabin yoki tinglovchiga noto'g'ri yoki noaniq axborot yetkazilishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, tarjimon har bir tilning o'ziga xos xususiyatlarini va kontekstini yaxshi bilishi lozim.

Kirish: Nutqni tarjima qilish — bu faqatgina tilni o'rganishdan ko'ra kengroq jarayon bo'lib, u o'z ichiga madaniyat, ijtimoiy qadriyatlar, psixologik nuqtai nazar va kommunikatsion maqsadlarni ham qamrab oladi. Tarjima nafaqat matnning to'g'ri leksik tarjimasi, balki nutqning asl maqsadini va tomoshabin bilan bo'lgan aloqasini ham aks ettirishi kerak. Bu jarayonda, lingvistik nomutanosiblik degan tushuncha yuzaga keladi, ya'ni bir tildan ikkinchisiga o'tkazishda til, madaniyat, va kommunikatsion farqlardan kelib chiqqan muammolar. Lingvistik nomutanosiblik tarjimonning texnik malakasiga emas, balki uning kommunikativ kontekstni tushunishga bo'lgan qobiliyatiga bog'liqdir. Tarjimonning vazifasi faqat tilni to'g'ri talqin qilishdan iborat emas, balki uning maqsadi — asl nutqdagi g'oyani, his-tuyg'ularni va niyatni to'g'ri yetkazishdir. Har bir til o'zining grammatik, stilistik va semantik xususiyatlariga ega bo'lib, tarjimon bu farqlarni hisobga olgan holda, tilni muvaffaqiyatli va samarali tarjima qilishga harakat qiladi. Lingvistik nomutanosiblik, agar u e'tiborga olinmasa, nafaqat ma'nodagi xatoliklarga olib kelishi mumkin, balki asl matnning kommunikativ ta'sirini yo'qotishiga ham sabab bo'ladi. Masalan, bir tildagi so'z yoki ibora ikkinchi tilda to'g'ri talqin qilinmasligi, yoki madaniy kontekstga mos kelmasligi mumkin. Shunday qilib, lingvistik nomutanosiblikni tahlil qilish va uning kommunikativ ta'sirini chuqur o'rganish, tarjimonning tilga bo'lgan qarashlari va uning tarjima jarayonidagi malakasi bilan chambarchas bog'liq. Bunday o'rganish nafaqat tarjima nazariyasini rivojlantirishga, balki til o'rganish va madaniyatlararo muloqotni yaxshilashga ham katta hissa qo'shadi. Bugungi kunda bunday ilmiy yondoshuvlar, tilshunoslik va kommunikatsiya fanlarining o'sib borayotgan yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Asosiy qism: Nutq tarjimasi sohasida lingvistik nomutanosiblik va uning kommunikativ ta'siri ilmiy tadqiqotlar uchun dolzarb mavzular qatoriga kiradi. Tarjima jarayoni nafaqat til o'zgartirishni, balki madaniyatlararo farqlarni, ijtimoiy va psixologik omillarni ham hisobga

olishni talab qiladi. Lingvistik nomutanosiblik tarjimonning noto'g'ri qarorlar qabul qilishi, tilshunoslikdagi xatoliklar, yoki madaniy kontekstni e'tiborsiz qoldirish sababli yuzaga keladi. Bunday holat tarjima matnining to'g'ri tushunilmasligiga olib kelishi mumkin, bu esa uning asl kommunikativ ta'sirini pasaytiradi. Shu sababli, lingvistik nomutanosiblikni o'rganish va uning kommunikativ oqibatlarini tahlil qilish bugungi kunda zamonaviy tarjimashunoslikda muhim ilmiy vazifa bo'lib qolmoqda.

Tadqiqotning metodologiyasi sifatida bir qator ilmiy yondoshuvlar qo'llanildi. Birinchidan, kontent-analiz usuli yordamida tarjimada yuzaga kelgan lingvistik nomutanosiblikning asosiy sabablarini aniqlashga harakat qilindi. Ushbu metod tarjima matnlaridagi o'zgarishlarni, noaniqliklarni va tilshunoslik xatoliklarini tahlil qilish imkonini berdi. Ikkinchidan, kontekstual tahlil orqali tarjima matnlarining madaniy va ijtimoiy konteksti chuqur o'rganildi. Bu, asosan, madaniyatlararo farqlarni va kommunikatsiyaning kontekstual aspektlarini tushunishga yordam berdi. Shuningdek, eksperimental tadqiqot o'tkazilib, tarjimaning auditoriya tomonidan qanday qabul qilinishini o'rganishga e'tibor qaratildi. Bu, tarjima matnlarining kommunikativ ta'sirini o'lchash va uning lingvistik nomutanosiblikka bog'liqligini aniqlash imkonini berdi. Tadqiqotda kvalitatif va kvantitativ tahlil usullaridan ham foydalanildi. Kvalitatif tahlil orqali tarjimonlarning qaror qabul qilish jarayonlari va tarjima matnlarining psixologik va madaniy jihatlari o'rganildi, kvantitativ tahlil esa lingvistik nomutanosiblikning o'zgaruvchilarini o'lchash va tasniflashga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalari lingvistik nomutanosiblikning turli shakllarini va uning kommunikativ ta'sirini aniq ko'rsatdi. Birinchi navbatda, tarjimadagi nomutanosiblikning turli shakllari aniqlanib, ko'plab tarjimonlar til o'rtasidagi grammatik va semantik farqlarni to'g'ri hisobga olmaydiganligi aniqlandi. Bu esa, so'zlarning noto'g'ri tarjimasi yoki to'g'ri ekvivalentsizligi sababli, matnning ma'nosiga, ayniqsa, auditoriyaning tushunishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Kommunikativ ta'sirning pasayishi ham tadqiqot natijalaridan biri bo'ldi. Lingvistik nomutanosiblik, asl matnning auditoriyaga bo'lgan ta'sirini kamaytirishi va matnning asl maqsadiga zarar yetkazishi mumkin. Misol uchun, bir tildagi hazil yoki iroda ikkinchi tilda noto'g'ri talqin qilinishi, tomoshabin yoki tinglovchining xato tushunishiga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, madaniyatlararo farqlar ham tarjimada sezilarli o'rin tutadi. Madaniy elementlar yoki ijtimoiy kontekstni e'tiborsiz qoldirish, tarjima matnining noto'g'ri tushunilishiga olib keladi. Madaniyatlararo farqlarni hisobga olmaslik, ayniqsa, matnning kommunikativ maqsadini buzishi mumkin. Tarjimadagi xatoliklar va ularning kommunikativ oqibatlari ham tadqiqotda muhim xulosalardan biri bo'ldi. Tarjima jarayonida so'zlar yoki iboralarning noto'g'ri ekvivalenti, tomoshabin yoki tinglovchining noto'g'ri tushunishiga olib kelishi mumkin, bu esa matnning asl maqsadiga ziddir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, lingvistik nomutanosiblik, faqat grammatik va leksik xatoliklar bilan cheklanmaydi. Uning kommunikativ ta'siri nafaqat matnning mazmuniga, balki uning auditoriyaga bo'lgan ta'siriga ham ta'sir qiladi. Tarjimonlar, nafaqat tilni yaxshi bilish, balki madaniy farqlarni tushunish va kommunikativ kontekstni hisobga olish zarur. Tarjimonning malakasi, uning tilshunoslik bilimlari va madaniyatlararo sezgirligi tarjimaning muvaffaqiyatli yoki muvaffaqiyatsiz bo'lishida muhim omil hisoblanadi. Natijalar, tarjimonlarning o'z malakalarini doimiy ravishda oshirib borishlari, madaniyatlararo farqlarni o'rganishlari va muloqotning samarali usullarini o'rganishga katta e'tibor qaratishlari kerakligini ta'kidlaydi. Shunday qilib, lingvistik nomutanosiblikni kamaytirish va tarjima jarayonini yaxshilash uchun yangi metodologiyalarga ehtiyoj mavjud. Bu esa, til o'rganish va tarjima sohasidagi yangi yondoshuvlar va ilmiy tadqiqotlarni qo'llashni taqozo etadi.

Taklif va xulosalar: Lingvistik nomutanosiblikni aniqlash va bartaraf etish uchun yangi ilmiy metodologiyalarni ishlab chiqish zarur. Tarjima jarayonida yuzaga keladigan lingvistik nomutanosiblikni samarali aniqlash va bartaraf etish uchun yangi ilmiy yondoshuvlar va metodologiyalarni ishlab chiqish talab etiladi. Bunday metodologiyalar tilshunoslik, madaniyatlararo tadqiqotlar va kommunikatsiya nazariyasining integratsiyasini o'z ichiga

olishi lozim. Tarjimonlar uchun maxsus treninglar va kurslar tashkil etilishi kerak, bu esa ularning madaniyatlararo sezgirligini oshiradi va lingvistik nomutanosiblikni kamaytiradi. Tarjimonlar faqat grammatik va leksik bilimlarga ega bo'lishi bilan cheklanib qolmasdan, madaniy kontekstni, ijtimoiy omillarni va auditoriyaning ehtiyojlarini chuqur tushunishlari lozim. Bundan tashqari, tarjimonlar uchun madaniy kontekstni chuqur o'rganish muhim ahamiyatga ega. Tarjimonlar faqat tilni bilish bilan cheklanmay, balki har bir tilning madaniy, ijtimoiy va tarixiy kontekstini tushunishga harakat qilishlari zarur. Madaniyatlararo farqlarni hisobga olish, tarjimaning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun zarurdir, chunki madaniy elementlar yoki iboralar noto'g'ri tarjima qilinganda, matnning asl maqsadi yoki hissiy ta'siri buzilishi mumkin. Shuning uchun tarjimonlar o'z bilimlarini kengaytirish va madaniyatlararo aloqalar bo'yicha malakalarini oshirishga intilishlari kerak. Tarjimaning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun uning kommunikativ maqsadlarini doimo hisobga olish zarur. Tarjima faqat tilni o'zgartirish emas, balki asl matnning maqsadi va auditoriyaga bo'lgan ta'sirini saqlab qolishdir. Shuning uchun tarjimonlarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish va ularning kommunikatsiya nazariyalarini bilishlarini ta'minlash muhimdir. Tarjimonlar, matnning maqsadli auditoriyasini tushunib, uning ehtiyojlarini hisobga olgan holda, matnni to'g'ri va samarali tarjima qilishlari lozim. Bu, ayniqsa, ilmiy, rasmiy yoki jamoatchilikka mo'ljallangan matnlar uchun juda muhimdir. Eksperimental tadqiqotlarni kengaytirish ham juda zarur. Tarjimaning kommunikativ ta'sirini aniqlash va uning lingvistik nomutanosiblikka qanday bog'liqligini o'rganish uchun eksperimental tadqiqotlar o'tkazish zarur. Bunday tadqiqotlar tarjima matnlarining auditoriya tomonidan qanday qabul qilinishini aniqlashga yordam beradi. Tarjima jarayonida yuzaga keladigan noaniqliklar va tushunmovchiliklarning auditoriya tomonidan qanday qabul qilinishini o'rganish, tarjimaning sifatini oshirishga yordam beradi. Bundan tashqari, texnologiyaning roli ham katta ahamiyatga ega. Zamonaviy texnologiyalar, xususan avtomatik tarjima tizimlari va sun'iy intellekt, lingvistik nomutanosiblikni aniqlash va bartaraf etishda muhim rol o'ynashi mumkin. Texnologiyalar yordamida tarjima jarayonini tezlashtirish, tarjimaning sifatini yaxshilash va lingvistik nomutanosiblikni minimallashtirish mumkin. Shu bilan birga, texnologiyalarni tarjimonlarning malakasini oshirishda, ularning professional rivojlanishida qo'llash zarur. Sun'iy intellekt va avtomatik tarjima tizimlari yordamida tarjimada yuzaga keladigan xatoliklarni oldini olish, tarjima sifatini oshirish va samaradorlikni ta'minlash mumkin.

Lingvistik nomutanosiblikning tarjima jarayonidagi roli va ta'siri juda katta. Tarjimonlar faqat tilni bilish bilan cheklanib qolmasdan, madaniyatlararo farqlarni, kontekstni va kommunikatsiyaning psixologik jihatlarini hisobga olishlari lozim. Tarjima jarayonida lingvistik nomutanosiblik, asosan, grammatik va semantik farqlar, shuningdek, madaniy va kommunikativ kontekstning e'tiborsiz qoldirilishi sababli yuzaga keladi. Bunday nomutanosiblik, tarjima matnining to'g'ri tushunilmasligi va uning asl maqsadiga zarar yetkazishiga olib keladi. Shuning uchun tarjimonlar tilshunoslik bilimlarini o'zlashtirish bilan birga, madaniyatlararo sezgirlikni ham rivojlantirishlari zarur. Madaniyatlararo farqlarni hisobga olmaslik, tarjima matnining noto'g'ri tushunilishiga olib kelishi mumkin, bu esa kommunikativ ta'sirning kamayishiga olib keladi. Madaniy elementlar yoki ijtimoiy kontekstni e'tiborsiz qoldirish, tarjima matnining asl maqsadiga zarar yetkazishi mumkin. Shuning uchun, tarjimonlarning madaniyatlararo aloqalar va farqlarni chuqur tushunishlari zarur. Madaniyatlararo tadqiqotlar va aloqalar bo'yicha malaka oshirish kurslari tashkil etilishi, tarjimonlarning samarali ishlashini ta'minlash uchun muhimdir. Shuningdek, tarjimonlar matnning asl kommunikativ maqsadini doimo hisobga olishlari kerak. Tarjimaning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun faqat tilni o'zgartirish emas, balki asl matnning maqsadi va auditoriyaga bo'lgan ta'sirini saqlab qolish zarur. Tarjimonlarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish va ularning kommunikatsiya nazariyalarini chuqur bilishlari, tarjimadagi xatoliklarni kamaytirishga yordam beradi. Eksperimental tadqiqotlar orqali tarjima jarayonidagi lingvistik nomutanosiblikni yanada chuqurroq o'rganish, tarjimaning

auditoriya tomonidan qanday qabul qilinishini aniqlash imkonini beradi. Bu, o'z navbatida, tarjima sifatini yaxshilashga yordam beradi. Texnologiyalar yordamida tarjima jarayonini samarali boshqarish va lingvistik nomutanosiblikni kamaytirish mumkin. Umuman olganda, lingvistik nomutanosiblikni bartaraf etish va tarjimaning sifatini oshirish uchun yangi metodologiyalar va texnologiyalarni ishlab chiqish zarur, bu esa tarjimonlarning malakasini oshirishga yordam beradi va tarjima jarayonini yanada samarali qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Raxmatov, Sherqo'Zi Olimovich. "masofaviy ta'lim dasturlarining ta'lim tizimida afzalliklari va amaliy ahamiyati (moodle, scorm, tutor dasturlari misolida)." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 1.11 (2021): 1263-1270.
2. Berdiyeva, Gulnoza. "O'ZBEKISTON ELEKTRON SAVDO TIZIMIDA MUAMMOLAR VA TAKLIFLAR." *Science and innovation in the education system* 3 (2024): 16-22.
3. Berdiyeva, Gulnoza. "RAQAMLI IQTISODIYOTNING MAQSAD VA VAZIFALARI VA UNING O'ZBEKISTONDA RIVOJLANISHI." *Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования* 3 (2024): 11-14.
4. Gulnoza Raxmatov Sherqo'zi Olimovich, Berdiyeva, Raimbek Muzaffarov. *ELEKTRON TIJORATNING AN'ANAVIY SAVDO TURLARI BILAN XARAKTERLI XUSUSIYATLARI. Инновационные исследования в современном мире: теория и практика.* 2024/4/8. ст 14-18
5. Raxmatov Sherqo'zi Akbar Kodirov. Ta'lim jarayonida bulutli texnologiyalardan foydalanishning samaradorligi. *Pedagogis Internatsional researcg.* 2023/5/15. ISSN:281-4027_SJIF:4.995. ст-69
6. Berdiqulov, Bektosh, and Shohboz Musirmanov. "WEB SAHIFA BO 'LIMINI O 'QITISH METODIKASI." *Молодые ученые* 3.6 (2025): 42-45.
7. Abdinazarov, Asadbek, and Shohboz Musirmanov. "EHTIMOLLAR NAZARIYASI VA TASODIFIY HODISALAR." *Молодые ученые* 3.6 (2025): 29-31.
8. Usmon o'g'li, Musirmanov Shohboz. "IJTIMOIY TARMOQLAR ORQALI TURISTIK JOYLARNI REKLAMA QILISH VA MIJOZLAR BILAN SAMARALI ALOQA O 'RNATISH." *Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting* 4.10 (2024): 369-374.
9. Jo'rayeva, Feruza, and Aziza Normataova. "KATTA MA'LUMOTLAR (BIG DATA) UCHUN DBMS TIZIMLARI." *Инновационные исследования в современном мире: теория и практика* 3.14 (2024): 31-35. Feruza Jo'rayeva. TA'LIM JARAYONIDA AQL XARITALARIDAN FOYDALANISH VA ULARNING AHAMIYATI. *Молодые ученые.* 2024/4/8. ст-159-166
10. Feruza Jo'rayeva, Shahrizoda Pardayeva. *KOMPYUTER O 'YINLARI-MANQURTLIK VOSITASI. Current approaches and new research in modern sciences.* 2024/4/5. ст-12-18
11. Feruza Jo'rayeva, Gulhayo Hamdamova. *MEDIA SAVODXONLIK TUSHUNCHASI VA UNING JAMIYATIMIZ HAYOTIDAGI AHAMIYATI. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования.* 2024/3/31. ст-31-35
12. Sevinch Maslaitdinova Jo'rayeva Feruza. *VIRTUAL LABORATORIYALAR VA ULARNING O 'QITISH JARAYONIDAGI AHAMIYATI. PEDAGOGS.* Ст-196-200
13. Tuxtanazarova N. A Davletov A. J. , Mavlanberdiyev S. F., Norqulova Z. N., Jurayeva F. B., Jurayeva D. Sh. *STUDY RATIO OF MOISTURE AND BIOME FOR EXTREME SITUATION. ВЫСШАЯ ШКОЛА• №23 / 2021.* 2021/12/23. ст-34-36
14. J.Toshpo'lotova M.O'ktamov, Sh.Aliqulov. Iqtidorli talabalarni fan, ta'lim va ishlab chiqarish korxonalari bilan integratsiya qilishning zamonaviy usullari. *Fan va texnika taraqqiyotida intellektual yoshlarning o'rn.* 2024/4/29. ст-54-57
15. J.Toshpo'lotova M.O'ktamov, Sh.Aliqulov. Hozirgi globallashuv jarayonida intellektual yoshlarning ijtimoiy rivojlanish davridagi roli. *Fan va texnika taraqqiyotida intellektual yoshlarning o'rn.* 2024/4/29. ст-40-43

16. Aliqulov Shukurullo Fayzullo o'g'li. TA 'LIMDA MULTIMEDIYA TEXNOLOGIYALARINI QO 'LLASH. PEDAGOGS. 2024/2/8. Ст-51-55
17. Shukurullo Fayzullo o'g'li. Aliqulov.". TA 'LIMDA MULTIMEDIYA TEXNOLOGIYALARINI QO 'LLASH." PEDAGOGS. 2024. ст-51-55
18. Shamsiddinov, G'iyosjon, Gulandom Raxmatova, and Zilola Rajapova. "KLIENT-SERVER ARXITEKTURALARI." *Наука и инновация* 3.6 (2025): 113-119.
19. Shamsiddinov, G'iyosjon, Gulandom Raxmatova, and Zilola Rajapova. "VIRTUAL BORLIQ VA UNING ASOSIY TUSHINCHALARI." *Наука и инновация* 3.6 (2025): 52-58.
20. Shamsiddinov, G'iyosjon, Barchin Ro'ziqulova, and Laziza Inatillayeva. "BOSHLANG 'ICH TA'LIMDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH USULLARI VA AFZALLIKLARI." *Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования* 3.10 (2024): 39-41.
21. Shamsiddinov, G'iyosjon, and Gulandom Raxmatova. "O 'ZBEKISTONDA AXBOROT HAVFSIZLIGINI MA'NAVIY VA HUQUQIY ASOSLARI." *Решение социальных проблем в управлении и экономике* 3.4 (2024): 45-57.

